

תורה בחוץ

מים ראשונים: נראה שאין צורך להכביר במילים על חשיבות בית המדרש בעולמה של היהדות. בית המדרש הוא "בית היוצר לנשמת האומה", בו נפרש עולם התורה במלוא אורכו ורחבו, ובו "הישן מתחדש והחדש מתקדש". בית המדרש הוא מקום כינוס חכמים, בעלי תריסין ובקיאים במקרא ומשנה מדרשים ותלמודים, בהלכה ובאגדה – ללימוד ועיון, שינון וחידוש עולם התורה. אך נשאל, האם תיתכן גם "תורה בחוץ"? האם יש מצבים בהם יוצאים חכמים מבית המדרש ולא רק על מנת לפוש קמעא ולהתרווח, אלא על מנת להמשיך את הלימוד, בטבע או ברחובה של עיר? האם ייתכן מצב בו נעצר הדיון בבית המדרש עקב שאלה נכבדה שנותרה ללא מענה, והתשובה נמצאת דווקא מחוץ לבית המדרש?

תוספתא סוטה פרק ז הלכה ט – אי אפשר שלא יהא חידוש בבית המדרש

מעשה בר' יוחנן בן ברוקה ור' לעזר חסמא שבאו מיבנה ללוד והקבילו פני ר' יהושע בפקיעין. אמר להם ר' יהושע: מה חידוש היה בבית המדרש היום? אמרו לו: תלמידך אנו ומימך אנו שותין. אמר להם: אי אפשר שלא יהא חידוש בבית המדרש, שבת של מי היתה? וכו'.¹

אבות דרבי נתן נוסח א פרק כא – בין יושבי בית המדרש ויושבי קרנות

מעשה ברבי עקיבא שהיה יושב ושונה לתלמידיו ונזכר לו מה שעשה בילדותו. אמר: מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות בשוק.²

ירושלמי סוכה פרק ב הלכה ח – נצא לחוץ ונלמוד

משנה: מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. אמרו בית הלל לבית שמאי: מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את יוחנן בן החורוני ומצאוהו ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית. אמרו להן בית שמאי: משם ראייה? אף הן אמרו לו: אם כך היית נוהג, לא קיימת מצות סוכה מימך.³

גמרא: לא סוף דבר שולחנו אלא אפילו כדי שולחנו. כמה הוא כדי שולחנו? טפח. רבי יודה בר פזי ורבי אייבו בר גרי הוון יתיבין אמרין: תנינן אחר שהודו. מי הודה למי, בית שמאי לבית הלל או בית הלל לבית שמאי? אמרין: נצא לחוץ ונלמוד. ונפקון ושמעון: רבי חזקיה רבי אחא בשם רבי יודה בן לוי: לא מצאנו שהודו בית שמאי לבית הלל אלא בדבר זה בלבד.⁴

¹ זה שבחו של בית המדרש כ"בית היוצר" לתורה – מקום אסופת תלמידי חכמים: "שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמא יאמר אדם: היאך אני למד תורה מעתה? תלמוד לומר: כולם נתנו מרעה אחד - אל אחד נתנו, פרנס אחד אמרו, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא" (מסכת חגיגה דף ג עמוד ב) – ראו הדף [אוזן כאפרסת ולב מבין](#). בה בעת משמש בית המדרש 'מקדש רוחני' לכל אדם: "אדם בא ממלאכתו אל יאמר אוכל קימעה ואשתה קימעה ואישן קימעה ואחר כך אקרא קריאת שמע, נמצא ישן כל הלילה ואינו קורא. אלא אדם בא ממלאכתו בערב ילך לבית הכנסת או לבית המדרש, אם רגיל לקרות – קורא, ואם רגיל לשנות – שונה. ואם לאו, קורא קריאת שמע ומתפלל" (אבות דרבי נתן נוסח א פרק ב). גם 'מקלט ומרגוע' מפני יצר הרע: "אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש. אם אבן הוא - נימוח, ואם ברזל הוא - מתפוצץ" (קידושין ל ע"ב). לא נוכל כמובן להכביר כאן בכל שבחי בית המדרש וכבר קדמונו רבים וטובים בכך. כאן, די לנו באלה על מנת להתמקד בנושא: "מה קורה בחוץ"? מה גבולות בית המדרש, איפה הוא "מתחיל" והיכן הוא "נגמר"?

² רבי עקיבא שהצטרף לעולם בית המדרש בגיל מבוגר, יכול לשמש ציר מרכזי לנושא שלנו. בין שלל המקורות על "תחילתו של ר' עקיבא", ראו אבות דרבי נתן נוסח א פרק ו כיצד הוא לומד את האל"ף ב"ת ביחד עם בנו, ועוד נראה עליו בהמשך הדף. כאן הוא מחלק את העולם באופן חד ודיכוטומי: ליושבי בית המדרש וליושבי קרנות. ור' מאיר תלמידו מוסיף ואומר: "כל מי שיש לו בית המדרש בעירו ואינו הולך לשם חייב מיתה" (מסכת דרך ארץ פרק היוצא הלכה יד). ואנו שואלים את ר' עקיבא: אתה שבת "מבחוץ", אתה שבזמן שהיית בחוץ אמרת "מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור" (פסחים מט ב), אתה שהמעטת בערך עצמך כל כך עד שכאשר קראוך "רועה בקר" ענית ואמרת "אפילו לרועי צאן לא הגעתי" (יבמות טז א), לא חשקה נפשך לקרב את חבריך משכבר הימים? אולי ימצא מי מהם ר' עקיבא הבא? (יש מאמר בחכמת העולם הכללית: העולם מכיר ויודע אילו גאונים ופורצי דרך קמו לו במרוצת הדורות – רבים מהם רק אחרי מאבקים לא קלים. העולם לא יודע כמה גאונים וטובים הפסידו בדרך...)

³ זקני בית שמאי הולכים ביחד לקבל פני ר' יוחנן החורוני ("חייב אדם להקביל פני רבו ברגל", ראש השנה טז ב). ואיזו קבלת פנים נהגו זקני בית שמאי כלפי יוחנן החורני? הם מבשרים לו שסוכתו אינה כשרה!! [רבי יוחנן החורני](#) היה אגב מראשוני בית שמאי, אך נהג למעשה כבית הלל.

⁴ כבר הרחבנו לדון בגמרא זו בדברינו [מפני מה נקבעה הלכה כבית הלל](#), בהשוואה אילו הלכות הודו בית שמאי לבית הלל שהלכה כמותם, ובאילו ההפך, היינו שבית שמאי הודו לבית הלל ומכאן ואילך נהגו כמותם. כאן רק בקשנו להציג את המקרה שכאשר אין הסכמה בבית המדרש לגבי עניין כלשהו, העצה היא לצאת החוצה ולשאול. ואכן, יצאו ומצאו שם את ר' חזקיה שעונה על שאלתם. ואנו שואלים: מה פשר עניין זה שחכם חשוב יושב בחוץ. האם זה היה מנהגם שכאשר כבד עליהם הלימוד הסוער בבית המדרש, יצאו לפוש בחוץ? אם חכם חשוב הוא שיצא, מדוע לא יצאו כולם להפסקה באוויר הטוב שמחוץ לבית המדרש? ראו הדף [מיעוט שיחה בלימוד התורה](#) שם הבאנו בשם הגר"א שאין הכוונה במשנה שבאבות פרק ה (אחד מארבעים ושמונה דברים בהם נקנית

שיר השירים רבה פרשה א - עקיבא מבחוץ פנו לו מקום

פעם אחת שהה רבי עקיבא לבא לבית המדרש, בא וישב לו מבחוץ. נשאלה שאלה זו הלכה, אמרו הלכה מבחוץ, חזרה ונשאלה שאלה אמרו: עקיבא מבחוץ פנו לו מקום, בא וישב לו לפני רגליו של ר' אליעזר.⁵ ובית מדרשו של ר' אליעזר היה עשוי כמין ריס ואבן אחת היתה שם והיתה מיוחדת לו לשיבתו. פעם אחת נכנס ר' יהושע התחיל ונושק אותה האבן ואמר האבן הזאת דומה להר סיני, וזה שישב עליה דומה לארון הברית.⁶

מסכת יבמות דף קה עמוד ב – מפסיע על ראשי עם

...⁷ אדהכי, אתא רבי למתיבתא, אינהו דהוו קלילי יתיבו בדוכתייהו, רבי ישמעאל ברבי יוסי אגב יוקריה הוה מפסיע ואזיל.⁸ אמר ליה אַפְדָן: מי הוא זה שמפסיע על ראשי עם קדוש?⁹ אמר ליה: אני ישמעאל בר' יוסי שבאתי ללמוד תורה מרבי. אמר ליה: וכי אתה הגון ללמוד תורה מרבי? אמר ליה: וכי משה היה הגון ללמוד תורה מפי הגבורה?¹⁰ אמר ליה: וכי משה אתה? אמר ליה: וכי רבך אלהים הוא?¹¹

מסכת ברכות דף כח עמוד א – ר' זירא נחלש ויצא לחוץ

רבי זירא כי הוה חליש מגירסיה, הוה אזיל ויתבי אפתחא דבי רבי נתן בר טובי, אמר: כי חלפי רבנן אז איקום מקמייהו ואקבל אגרא.¹² נפק אתא רבי נתן בר טובי, אמר ליה: מאן אמר הלכה בי מדרשא?¹³ אמר ליה: הכי

התורה) למניעה מוחלטת של 'שיחת סתם' בבית המדרש, כי אם להפך, אחד האמצעים שמסייעים ללימוד תורה, הוא הפסקה של הלימוד מידי פעם בפעם לשם התרעננות וקיום 'שיחת סתם'.

⁵ בחלק זה של המדרש, הרי לנו "תורה בחוץ". ר' עקיבא בחוץ! הוא איחר לבוא אל בית המדרש, אינו רשאי להטריח את היושבים שיפנו לו דרך (ראו בדרשה הבאה), אך גם אינו מוכן שלא להשתתף בשיח בית המדרש. מה עשו? תקשרו בצורה זו או אחרת, ראו בגמרא הוריות להלן שהיו זורקים פתקים. אך כאן סברו שאין זו דרך נאותה לקיים את שיח בית המדרש והכניסו את ר' עקיבא פנימה (והפסיע על ראשי עם כדרשה הבאה). אולי יש בסיפור זה לקח גם לדורנו – לכל הדורות. החכמה והידע לא תמיד מצויים בבית המדרש ויש צורך לתקשר החוצה. סיפור קצר זה צופה את התקשורת המודרנית. אבל היכן שאפשר במאמץ סביר לטרוח ולהגיע אל בית המדרש – הרי זה עדיף ככל כפליים. אין תחליף למשא ומתן, שקלא וטריא בעולה של תורה, פנים אל פנים.

⁶ בחלק זה של הדרשה, כאילו התהפך הגלגל ראו דרשה זו בדף **חדשים גם ישנים אחרונים גם ראשונים**. כאן נדון בה מעט ובהקשר למחלוקת הגדולה על **תנורו של עכנאי**. האין זה פלא או גדלות נפש של ר' יהושע שהוא משווה את האבן עליה ישב ר' אליעזר, מתנגדו הגדול בבית המדרש, להר סיני? אך החשוב לעניינינו הוא הפנים והחוץ של בית המדרש. בתנורו של עכנאי, מביא ר' אליעזר ראיות חוץ-בית-מדרשיות (חרוב, אמת המים, בת קול) לצדקת טענותיו, ואילו ר' יהושע חוזר פנימה לבית המדרש. אין לדעת מה קדם למה, מחלוקת תנורו של עכנאי או הדרשה בשיר השירים רבה, אבל השילוב ביניהם יוצר 'דרשה שלישית' נאה. השוואת האבן עליה יושב ר' אליעזר להר סיני, ואת היושב עליה לארון הברית היא בעלת עצמה מיוחדת במינה – פרגון הכי מפרגן של חכם מחכמי ישראל לבן הפלוגתא שלו – אבל אין בכוחה לעקור את 'הר סיני' הראשון בו ירדה תורה וניתנה לחכמים. ברגע האמת, ולאחר שכל ניסיונות ההידברות לא צלחו, הכרעת ההלכה היא פנימית – בתוך בית המדרש וע"י מי שנוכח שם. הר סיני היא האבן עליה יושב ר' אליעזר מצויה בתוך בית המדרש. ראו אגב הביטוי "מאן נוכח" במחלוקת דומה בהלכות נגיעים בגמרא בבא מציעא פו ע"א.

⁷ יושבים החכמים בבית המדרש מדברים בדברי תורה טרם שנכנס רבי יהודה הנשיא ועדיין לא החל הלימוד הרשמי ועדיין לא תפס כל אחד את מקומו. ראו הדין המקדים שם אם המתפלל צריך שיתן עיניו למטה או למעלה. ופוסק להם ר' ישמעאל בר' יוסי: "כך אמר אבא: המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה".

⁸ בין כך ובין כך נכנס ובא רבי. התלמידים הזריזים והקלים מיהרו לתפוס את מקומם (לא היו להם מקומות קבועים בבית המדרש, רק ישבו בשורות (כשורות הכרם) בהתאם לחשיבות התלמידים, ראו הסיפור על רב כהנא בגמרא קיז ע"א) ואילו ר' ישמעאל בר' יוסי שהיה שמן וכבד משקל נאלץ לעבור מעל ראשיהם של היושבים על מנת להגיע למקומו. לזקנים ולוותיקים היה מקום קבוע.

⁹ אבדן, תלמיד-שמש של רבי מעיר לר' ישמעאל שהוא "פוסע על ראשי העם", היינו גורם לאנשים שכבר התיישבו במקומם, לקום. ראו גמרא מגילה כז ע"ב שאחת הסיבות לאריכות ימיו של רבי אלעזר בן שמוע הוא שמעולם לא פסע מעל ראשי העם. אבל בתוספתא הוריות שנינו: "בני חכמים ותלמידי חכמים, בזמן שרבים צריכים להם - מפסיעין על ראשי העם". ור' ישמעאל ברבי יוסי שרבי עצמו נהג בו בכבוד רב, וודאי היה מאלה הנחוצים בבית המדרש. ראו גם גמרא שבת נא ע"א.

¹⁰ משה למד מפי הגבורה, ואני אלמד מרבי. כל אחד מרבו בדורו. במילים אחרות, הפער בין משה לקב"ה וודאי גדול מזה שביני ובין רבי יהודה הנשיא. אם משה יכול היה ללמוד מפי הגבורה, קל וחומר אני מרבי.

¹¹ כאן מתחמם ללא צורך הוויכוח בין אבדן לר' ישמעאל ברבי יוסי, כאשר רבי יהודה הנשיא נוכח ומן הסתם שומע לפחות חלק מחילופי הדברים הקשים ולא מתערב. כבר נדרשנו בהרחבה לעימות קשה זה בבית המדרש, בדברינו **שועל, עקרב שרף וגחלי אש**, ראו שם. החשוב לעניינינו כאן היא 'הפסיעה על ראשי עם', היינו, כניסה ויציאה של תלמידי חכמים בזמן השיעור והלימוד בבית המדרש. מסתבר שיש כזו וכפי שמסכמת שם הגמרא: "אמר ליה רבי ישמעאל בר' יוסי: מי שצריך לו עם קדוש יפסע על ראשי עם קדוש, מי שאין צריך לו עם קדוש היאך יפסע על ראשי עם קדוש?". רבי ישמעאל בר' יוסי אינו מן הצנועים יתר על המידה ומכיר בערך עצמו, אך ההשוואה המתבקשת איננה עם אבדן (שהיה ממשרתי רבי ובשלב כלשהו התעמת עם ר' ישמעאל ברבי יוסי ללא צורך). ההשוואה המתבקשת היא עם רבי עקיבא שנוהר מלפסוע על ראשי עם בעוד שר' ישמעאל ברבי יוסי לא נמנע מכך! והכנסת משה והקב"ה לחילופי עקיצות אלה, טעונה דיון נפרד.

¹² מתרגם ומבאר שטיינזלץ: כאשר נחלש ר' זירא מהלימוד, היה הולך ויושב על פתח בית המדרש של ר' נתן בר טובי. אמר בלבו: כאשר יעברו חכמים בכניסתם ויציאתם מבית ר' נתן אז אעמוד מפניהם ואקבל שכר על המצווה לכבד תלמידי חכמים. מעניין מדוע הוא משתמש בנימוק זה של מתן כבוד ולא בנימוק שאשאל אותם איך מתקדם הדין בבית המדרש בפנים – על מה דנים בהעדרו (על מנת שיוכל להשתלב בדיון כאשר יחזור פנימה).

¹³ את רבי נתן בר טובי – מי שבית המדרש שלו, שואל ר' זירא על מה דרשו או דורשים בבית המדרש פנימה. אך מה פשר שרב נתן בר טובי יוצא החוצה? שהדין הנוכחי נגמר? ש"הסתיים השיעור" וכולם יצאו להינפש?

אמר רבי יוחנן: אין הלכה כרבי יהודה דאמר: מתפלל אדם של מוסף ואחר כך מתפלל של מנחה. אמר ליה: רבי יוחנן אמרה? אמר ליה: אין.¹⁴ תנא מיניה ארבעין זמנין.¹⁵ אמר ליה: חדא היא לך, או חדת היא לך?¹⁶ אמר ליה: חדת היא לי, משום דמספקא לי ברבי יהושע בן לוי.¹⁷

מסכת עירובין דף כח עמוד ב – ר' זירא מקבל הלכה מפי תלמיד צעיר

רבי זירא כי הוה חליש מגרסיה הוה אזיל ויתב אפיתחא דרב יהודה בר אמי, אמר: כי נפקי ועיילי רבנן - איקום מקמייהו ואקבל בהו אגרא.¹⁸ נפק אתא ינוקא דבי רב, אמר ליה: מאי אגמך רבך? אמר ליה: קשות - בורא פרי האדמה,¹⁹ חזיז - שהכל נהיה בדברו.²⁰ אמר ליה: אדרבה, איפכא מסתברא; האי - מארעא קא מרבי, והאי - מאוירא קא מרבי.²¹ והלכתא כינוקא דבי רב.²²

מסכת הוריות דף יג עמוד ב - תורה מבחוח ואנו מבפנים?

למחר אמרו ליה: ניתי מר וניתני בעוקצין.²³ פתח ואמר.²⁴ בתר דאוקים,²⁵ אמר להם: אם לא למדתי (אמש עם רבי יעקב), הייתם מביישים אותי. ציווה והוציאו אותם מבית המדרש. היו כותבים קושיות בפתק וזרקו שם. מה שהיה פתור – נפתר, ומה שלא נפתר, היו כותבים את התשובות וזרקו (פנימה).²⁶ אמר להו רבי יוסי: תורה מבחוח ואנו מבפנים? אמר להו רבן [שמעון בן] גמליאל: הכניסו אותם, אבל נקנסו אותם שלא יאמרו דבר הלכה משמם.. העלו לרבי מאיר "אחרים", ולר' נתן – "יש אומרים".²⁷ ...

¹⁴ כן. תשובת רבי נתן בר טובי היא שרבי יוחנן אמר הלכה בדיני סדרי התפילה (שאפשר להתפלל מנחה לפני מוסף). וחזר רבי נתן בן טובי ומאושש הלכה זו באזני ר' זירא, אשר משנן אותה ארבעים פעמים. את השאלה החוזרת של ר' זירא לרבי נתן: רבי יוחנן אמרה? שלא הסתפק באמירה הראשונה, יש להבין על סמך הסוגיה "כל האומר דבר בשם אומר" (מגילה טו א), או "בשם אומר" (ירושלמי שקלים ב ה) – מביא גאולה. שיש לוודא את מוסר השמועה. ראו גם הביטוי "שלשל השמועה" (ירושלמי קידושין א ז).

¹⁵ ארבעים פעם משמש כמספר של שינון והטמעה. ראו בגמרא פסחים עב ע"א: "אשכחיה רב יצחק בר יוסף לרבי אבהו דהוה קאי באוכלוסא דאנשי, אמר ליה: מתניתין מאי? - אמר ליה: רישא בעוקר וסיפא בטועה. תנא מיניה ארבעין זמנין, ודמי ליה כמאן דמנחא בכיסיה". כך גם בגמרא תענית ח ע"א: "כי הא דריש לקיש הוה מסדר מתניתיה ארבעין זמנין כנגד ארבעים יום שניתנה תורה, ועייל לקמיה דרבי יוחנן". עוד בגמרא מגילה ז ע"ב: "אמר ליה: לא שמיע ליה למר הא דאמר רבא: סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו. אמר ליה: אמר רבא הכי? [אמר ליה: אין]. תנא מיניה ארבעין זמנין, ודמי ליה כמאן דמנח בכיסיה"...

¹⁶ ראו פירוש שטיינזלץ: חדא [אחת] היא לך שלא שמעת דבר הלכה אחר משמו של ר' יוחנן ועל כן היא כה חביבה בעיניך, או חדת [חדשה היא] היא לך, שנתחדש לך דבר מה בהלכה זו?

¹⁷ רבי נתן בר טובי מתרשם משקדנותו של ר' זירא ותמה מה החידוש שהתגלה לו כאן, עד שראה צורך לחזור עליו ארבעים פעם. ור' זירא עונה שהחידוש איננו בהלכה עצמה, אלא במי שאמרה. לפני ששמע את דברי רבי נתן בר טובי, הסתפק אם שמע אותה מפי ר' יוחנן או ר' יהושע בן לוי ועכשיו הוא יודע שזה היה ר' יוחנן. על זה חזר ארבעים פעם!

¹⁸ שוב ר' זירא מיוודענו, שעלה מבבל לארץ ישראל, הוקיר מאד את תלמידי החכמים שבה ואף משבח את שיחתם של אנשי הארץ שהיא תורה (ויקרא רבה לד ז). ראו הדף [ר' זירא עולה חדש בארץ](#). ראו גם בהקדמה להלכות תלמוד תורה ברמב"ם: "הלכות תלמוד תורה. יש בכללן, שתי מצות עשה: (א) ללמוד תורה. (ב) לכבד מלמדיה ויודעיה". לאן נעלמה מצוות לימוד הבנים? השו"ע עם מצוות לימוד תורה בספר המצוות לרמב"ם: "המצווה ה"א היא הציווי שנצטוונו ללמוד חכמת התורה וללמדה וזהו הנקרא: תלמוד תורה".

¹⁹ קשות (*Cuscuta*) הוא סוג צמחים ממשפחת החבלבליים, המונה כ-170 מינים שהם צמחים טפיליים (ויקיפדיה).

²⁰ ירק שורש או גבעולי החיטה שנותרו זמן רק אחרי הקציר והוא מאכל בהמה שבשנים קשות ועניות נאכל גם ע"י בני אדם. ראו גמרא תענית ה ע"א: "מאי הלון ילך ובה נשא משך וגו'?" אמר רבי יהודה: שור כשהוא חורש - הולך ובוכה, ובחזירתו אוכל חזיז מן התלם. וזהו בא יבא ברנה". אך יש שגורסים כאן חזין במקום חזיז וגם הוא כנראה מין ירק פשוט שבד"כ משמש למאכל בהמות.

²¹ מתרבה וגדל מהקרקע או מהאוויר. האם הם הכירו גידולים הידרופוניקים (ללא קרקע, פתרון לשנת שמיטה)?

²² במקומות רבים בש"ס מצוי המוטיב של חכמים שפוגשים את תלמידי בית המדרש בצאתם מבית המדרש, ברחוב, בשוק או בבית ואומרים להם: פסוק לי פסוק (מגילה כח ב, חגיגה טו ב, גיטין סח א, סנהדרין קיא ב, חולין צה ב, מנחות כט ב ועוד רבים). אך כאן מדובר להלכה: "הלכתא כינוקא דבי רב". פסק ההלכה של בית המדרש משתלב עם גרסה דינקותא. ולר' זירא נאמר: בחרת לצאת ולפוש בשעה שנידונה הלכת כשות וחזיז בבית המדרש כי נחלשת - בסדר. מקובל. אבל אל תנסה עכשיו לשנות את דעתו של אותו תלמיד (ינוקא) שנשאר בבית המדרש עד סוף הלימוד ומעדכן אותך כעת מה נפסק להלכה. ומכאן אולי מסר כללי למתעייפים מן הלימוד שיוצאים 'לפוש קמעא'. זו זכותכם המלאה, אך זכרו שבינתיים בית המדרש מתקדם.

²³ רקע בתמצית: ההיררכיה של בית המדרש שם (דור לפני ר' יהודה הנשיא) הייתה: רבן שמעון בן גמליאל נשיא, רבי מאיר חכם, רבי נתן אב בית דין. ביום מסוים בו נעדרו מבית המדרש ר' מאיר ור' נתן, מעביר רשב"ג תקנה חדשה לגבי עמידה היינו נתינת כבוד בבית המדרש, עליה מתקוממים ר' מאיר ור' נתן והם מתכננים לדון למחרת בבית המדרש במסכת עוקצין (סדר טהרות) שבה אין רשב"ג בקי. אך תלמיד חכם בשם רבי יעקב בן קדשי שומע כל זאת ורומז לרשב"ג והם יושבים ומשננים את המסכת. כבר הרחבנו לדון במעשה זה בדברינו [שועל, עקרב שרף וגחלי אש](#), בדפים המיוחדים וכאן נתעכב על "תורה בחוץ".

²⁴ רבן שמעון בן גמליאל פותח יפה את המסכת ומקימה (מקיימה). תוכניתם של ר' נתן ור' מאיר להכשילו - נכשלה. מה עכשיו?

²⁵ תרגום: אחרי שהקים (רשב"ג את הסוגייה ולמדה כראוי). מכאן ואילך נביא את הגמרא בתרגום לעברית. נעזרנו לצורך זה בפירוש שטיינזלץ לגמרא אך אם יש שגיאות הן כולן שלנו.

²⁶ רבי מאיר ורבי נתן כתבו פתקים עם שאלות והשליכו לתוך בית המדרש ואם החכמים שבפנים לא פתרו את השאלות, הם שבחוח, כתבו והשליכו פניהם גם את התשובות. התנהלות בית המדרש שבה החכם ואב בית הדין מובילים את השיח הלמדני, לא השתנתה.

²⁷ סוף דבר, היה שם פיוס חלקי, עקב התערבות החכמים (ר' יוסי), אך שני דורות מאוחר יותר שואל שמעון את אביו ר' יהודה הנשיא: "מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושותים אין אנו מזכירים?" והוא עונה לו: "בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך". ראו סיפור זה בדף [שועל, עקרב שרף וגחלי אש](#). כאן רק נעיר שהכינוי "אחרים" לרבי מאיר, היא עקיפה חמורה, על הגבול של

מסכת כריתות דף ו עמוד א – בחוץ, בפנים, בחוץ²⁸

א"ל רב משרשיא לבניה: כי בעיתו למיזל למגמר קמיה רבכון, גרוסו מעיקרא מתניתין, והדר עולו קמי רבכון; וכי יתביתו קמי רבכון, חזו לפומיה דרבכון, שנאמר: "והיו עיניך רואות את מוריד"; וכי גריסיתו שמעתא, גרוסו על מיא, דכי היכי דמשכי מיא תמשוך שמעתכון;

תרגום בעזרת פירוש שטיינזלץ: אמר רב משרשיא לבניו: כאשר אתם רוצים ללכת ללמוד לפני רבכם, תלמדו ותחזרו תחילה על המשניות ואחר כך היכנסו לפני רבכם. וכאשר אתם יושבים לפני רבכם, ראו את פיו של רבכם כשמלמד אתכם, שנאמר: "והיו עיניך רואות את מוריד" (ישעיהו ל כ). וכאשר אתם גורסים וחוזרים על שמועה (הלכה), גירסו אותה על המים, שכמו שנמשכים המים תימשך שמועתכם.²⁹

מסכת חולין דף פו עמוד ב – לא לצאת מבית המדרש³⁰

תא שמע: ³¹ דרבי אבא בנו של רבי חייא בר אבא ורבי זירא היו עומדים בשוק של קיסרי על פתח בית המדרש. ³² יצא רבי אמי מבית המדרש ומצא אותם. אמר להם: האם לא אמרתי לכם: בזמן בית המדרש לא תעמדו בחוץ, שמא יש אדם שמצטרפת לו שמועה, שצריך לברר דבר מה, ויבואו הלומדים בבית המדרש להיטרד.³³ רבי זירא נכנס לבית המדרש, רבי אבא לא נכנס.³⁴

מסכת חגיגה דף יד עמוד ב – שילוב עם יפי הטבע³⁵

תנו רבנן: מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור, והיה מהלך בדרך, ורבי אלעזר בן ערך מחמר אחריו. אמר לו: רבי! שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה! אמר לו: לא כך שניתי לכם: ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם מבין מדעת! אמר לו: רבי, תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתי. אמר לו: אמור. מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור, ונתעטף וישב על האבן תחת הזית. אמר לו: רבי, מפני מה ירדת מעל החמור? אמר: אפשר אתה דורש במעשה מרכבה, ושכינה עמנו, ומלאכי השרת מלוין אותנו, ואני ארכב על החמור? מיד פתח רבי אלעזר בן ערך במעשה המרכבה ודרש, וירדה אש מן השמים וסיבבה כל האילנות שבשדה, פתחו כולן ואמרו שירה. מה שירה אמרו - הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות... עץ פרי וכל ארזים הללויה.³⁶

הלבנת פנים, בשל הקשר הידוע של רבי מאיר עם אלישע בן אבויה שכונה "אחר" בפי החכמים. ראו דברינו [אלישע בן אבויה – הוא אחר](#) בדפים המיוחדים.

²⁸ מקור חשוב זה וכן גמרא חולין להלן, הראני גיסי משה הרצל מיה הי"ו.

²⁹ הרי לנו לימוד "משולש" ומגובש: בחוץ (בבית) – בפנים (בבית המדרש) – בחוץ (ליד נחל מים).. בית המדרש הוא בוודאי המקום המרכזי בו נוצר ומתגבש התלמוד, אבל לא היחיד. הנחיות אב משרשיא לבניו הם כדלהלן: את המשנה שהיא הבסיס תשננו בבית לפני שאתם באים לבית המדרש. בבית המדרש תקחו חלק בדיון – ביצירת התלמוד (אולי גם ההלכה), ובתום בית המדרש תצאו לטבע הסמוך ותשננו את מה שלמדתם בבית המדרש (וממילא גם את המשנה). ואיפה המקרא? ואיפה התוספתא ושאר מקורות תנאיים? חשוב להשוות מרור זה עם מקורות אחרים באשר לסדר הלימוד. ראו למשל בגמרא בבא מציעא לג א: "תנו רבנן: העוסקין במקרא - מדה ואינה מדה, במשנה - מדה ונוטלין עליה שכר, בתלמוד - אין לך מדה גדולה מזו, ולעולם הוי רץ למשנה יותר מן התלמוד". וההמשך המעניין שם. אבל אנחנו הפעם בלימוד תורה בחוץ ודי לנו בשיטה "המשולשת" שרב משרשיא מנחיל לבניו: חוץ – פנים – חוץ.

³⁰ שוב אנחנו מתרגמים את הגמרא לעברית בעזרת פירוש שטיינזלץ, אך שגיאות מי יבין הן כולן שלנו.

³¹ הגמרא מנסה כאן להכריע כמו מי ההלכה (בדיון חרש, שוטה וקטן ששחטו בהמה), כרבי מאיר או כחכמים. ראו במקור שם.

³² שימו לב היכן ממוקם בית המדרש? בתוך השוק! (בעקבות בן עזאי בטבריה שלהלן?). ואיפה עומדים ר' אבא ור' זירא? בפתח!

³³ היינו לא יצליחו לברר את העניין, בעוד שאתם יכולים לסייע.

³⁴ בייחוס של בית המדרש מול העולם החיצון, ראינו לעיל ונראה עוד להלן, מספר שיטות החל מבית המדרש שפורש את כנפיו ונפתח לעולם "שבחוץ"; וכלה בבית המדרש שמסתגר ומבדל עצמו מהעולם החיצון (ומספר גישות ביניים). הגישה כאן, פוסחת על שני הסעיפים פשוטו כמשמעו (סעיף הוא החלק התחתון של פתח הבית). נראה שזו גישת ביניים 'מהססת'. המבוי הקטן בשוק מחנה יהודה שהתחיל כמקום לתפילת מנחה-מעריב חפזה, הרחיב את מיתריו למקום לאמירת תהלים והנחת תפילין למזדמנים ולמאחרים בשחר, עד שתפס מקומו של דוכן סמוך מימין ודוכן סמוך משמאל ובעזרת ירושלמים נדיבים הפך ל"בית המדרש הקטן שבשוק" (שוק מחנה יהודה ליבה הפועם של ירושלים עומד כסמל חי לנגד עינינו). ועוד נוספו בו כמה בטלני שוק ופנסיונרים דרך קבע. אצל בית מדרש זה, אין מקום לעמוד על הפתח, קובע רב אמי וסונט בר' אבא ור' חייא: אתם בפנים או בחוץ? תוך שהוא מזכיר להם שכעת זה "זמן בית המדרש". יש בבית המדרש עצמו הפסקות לימוד לפוש, ראו הערה 4 לעיל. בית מדרש זה כבר ממוקם בשוק ("בחוץ") – אין צורך שתעמדו בפתח. כולם מכירים אותו. ראו אגב את העמידה בפתח בהקשר לתפילה: "רב חסדא אמר זה שנכנס לבית הכנסת צריך להיכנס לפנים משני דלתות. מה טעם? [משלי ח לד] אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום. דלתותי ולא דלתי, מזוזות ולא מזוזת. אם עשה כן מה כתיב תמן [שם לה] כי מוצאי מצא חיים" (ירושלמי ברכות פרק ה הלכה א).

³⁵ כר' זירא לעיל גם אנו מבקשים לעשות הפוגה קלה, "לקחת אוויר", ולצאת מבית המדרש אל העולם שמסביב. אל הטבע ביופיו. מה גם שלעתים יש צורך לעקור מבית מדרש אחד (זה שבטבריה) לבית מדרש אחר (זה שבציפורי) ובתווך ביניהם יש "דרך". יש עולם חיצון. ופה תחכה לנו הפתעה. מחוץ לבית המדרש יש עולם שלם של מחשבות ודיונים. אין זה 'שיעור חופשי'.

³⁶ כאן מדובר בלימוד תורת הסוד, בה עיקר ההגבלה הוא מספר הלומדים, ראו מסכת חגיגה פרק ב משנה א: "אין דורשין בעריות בשלושה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד, אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו". בשל מגבלה זו ואולי גם בשל טיבו

מסכת עירובין דף כט עמוד א – בשוק של טבריה³⁷

אמר רבא: הריני כבן עזאי בשוקי טבריא.³⁸

רש"י: הריני כבן עזאי בשוקי טבריא - יומא בדיחא הוה ליה לרבא, ואמר להו לתלמידי: השתא צילי דעתאי (צלולה דעת), והריני מזומן להשיב בחריפות לכל מי שישאלני כבן עזאי, שהיה דורש בשוקי טבריא, ולא היה בימיו עוקר הרים כמותו.³⁹

מסכת פסחים דף סו עמוד א – הרחוב כמשמר ההלכה

אמרו לו: רבי, שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו?⁴⁰ אמר להן: הלכה זו שמעתי ושכחתי. אלא, הנח להן לישראל אם אין נביאים הן - בני נביאים הן. למחר, מי שפסחו טלה - תוחבו בצמרו, מי שפסחו גדי - תוחבו בין קרניו. ראה מעשה ונזכר ההלכה, ואמר: כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון.⁴¹

מסכת ברכות כז ע"ב – בו ביום שהעבירו את רבן גמליאל

תנא; אותו היום⁴² סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כברו - לא יכנס לבית המדרש.⁴³ ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי ... חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי; וחד אמר: שבע מאה ספסלי. חלשה דעתו של רבן גמליאל, אמר: דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל. הראו לו בחלומו כדים לבנים מלאים אפר.⁴⁴ ולא היא, ההיא ליישב את דעתו, הראו לו.⁴⁵

של הנושא והעיסוק בו, נראה שהלימוד בחוץ, בטבע, מתאים בהחלט. דווקא בחוץ. סודות המרכבה, שירת הבריאה וסדרי התורה, מתחברים יפה. נראה שנקודת המפנה בסיפור היא ירידת רבן יוחנן בן זכאי מהחמור והתיישבותו תחת עץ הזית (סימבולי?). שיח בדברי תורה למי שמהלכים בדרך - פשיטא שהוא רצוי. שהרי אמרה תורה "ובלכתך בדרך" (אמנם בקריאת שמע) וכבר אמרו חכמים: "שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך ואין ביניהן דברי תורה ראויין לשרף" (תענית י ב). אבל לעצור ולקיים שיעור? התשובה כאן בעיסוק בתורת הסוד, היא: כן. אולי דווקא בחיק הטבע כנזכר כבר לעיל. וכמאמר מדרש בראשית רבה יג ב: "שיח השדה - כל האילנות כאילו משיחין אלו עם אלו, כל האילנות כאלו משיחין עם הבריות". כנגד הנטען בהלכה: "המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה ... כאילו מתחייב בנפשו", תאמר תורת הסוד: הטבע הוא חלק מהתורה!

³⁷ נחזור מהטבע שבשדות ומדרך הקבלה, אל מקום יישוב, אל בית המדרש, השוק והרחוב.

³⁸ פתיחות בן עזאי בלימוד תורה אינה רק בלימוד בחוץ - בשוק וברחובה של עיר, אלא גם בהרחבת מעגל הלומדים, כולל בנות. ראו בגמרא סוטה כ ע"א: "מכאן אומר בן עזאי: חייב אדם ללמד את בתו תורה" זאת, לצד שקדנותו הגדולה הדעת, הם שעלולים לגרום מט ע"א: "משמת בן עזאי - בטלו השקדנים". ובשל חשק זה בתורה לא עסק בפריה ורביה ולא קיבל תואר רבי.

³⁹ רבא גם ידוע ברחבות הדעת שלו ובנכונותו להודות בטעות: "דברים שאמרת לי לפניכם טעות הן ביד" (עירובין קד עא), ומעדיף את המלמד הידען ובקי גם אם לא תמיד מדייק ("גריס ולא דייק") על פני מלמד שמדייק אבל אינו ידען (בבא בתרא כא ע"א) והאמין ששיבושים יתבררו ויזדכרו במהלך הלימוד ("שבשתא ממלא נפקא"). רבא היה איש עשיר שלמד תורה ברחבות הדעת "עם יין ובשמים" (בגמרא הוריות לעיל). ראו דבריו בגמרא מועד קטן כח ע"א: "אמר רבא: הני תלת מילי בעאי קמי שמיא, תרתי יהבו לי, חדא לא יהבו לי; חוכמתיה דרב הונא ועותריה דרב חסדא - ויהבו לי, ענותנותיה דרבה בר רב הונא - לא יהבו לי". האם לימוד התורה בחוץ, הבחירה במלמד "גריס ולא דייק" והלימוד מתוך רחבות הדעת שמביאה לעתים לבדיחות הדעת, הם שעלולים לגרום לטעויות ולאי דיוקים? כך או כך, בנושא שלנו של לימוד בחוץ, לא נחלק אביי על רבא. בשלושה מקומות בש"ס (סוטה מה ע"א, קידושין כ ע"א, ערכין ל ע"ב) מצאנו שגם הוא מכריז: "אמר אביי: הריני כבן עזאי בשוקי טבריא!" שני בעלי פלוגתא מפורסמים אלה, שמחלוקותיהם בהלכה ובדרכי הלימוד, מסכימים לרעיון של לימוד תורה בחוץ (בשוק!). האם דווקא שם מצאו תלמידים חדשים ולא חיכו שאלה ידפקו על דלתות בית המדרש?

⁴⁰ מדובר כאן בערב פסח שחל להיות בשבת, מה עושים עם קרבן הפסח. ראו הדף [בני בתירא](#) שם הרחבנו בנושא. לאחר שהלל שעלה מבבל לימד את ההלכה שמקריבים, שאלו אותו: ומה עם הסכין? ולא ידע את התשובה.

⁴¹ השקעה של רבא ובן עזאי ללמד בשוק משתלמת. כך גם בסיפור הגרדיים בימי הלל ושמאי שנראה להלן. החוץ מחזיר את הידע לפנינו. לשוק ולרחוב יש את הכח שלהם. וכמאמר חכמים, כאשר לא מוצאים תשובה להלכה בין כתלי בית המדרש: פוק חזי מה עמא דבר - צא וראה מה העם נוהג... מקור ביטוי זה הוא בגמרא ברכות מה א (עירובין יד ה, מנחות לה ב) בדיני ברכות, אבל הוא מתאים מאד גם כאן (הביטוי כאן הוא: "הנח להם לישראל וכו'"). האם נוכל לכלול כאן גם את הביטוי "קול המון כקול שדי" שמקורו בתרבות העולם הכללית: *Vox populi, vox Dei*?

⁴² היום בו הדיחו את רבן גמליאל מנשיאותו, ראו דברינו [בו ביום שהדיחו את רבן גמליאל מנשיאותו](#) שם הרחבנו בסיפור זה.

⁴³ ראו יומא עב ע"ב: "מבית ומחוץ תצפנו - אמר רבא: כל תלמיד חכם שאין תוכו כברו - אינו תלמיד חכם" ור' ינאי שם מושל על אדם כזה את המשל על מי שבונה שער לחצר ואין לו חצר. ראו דברינו [תוכו כברו](#) בפרשת תרומה.

⁴⁴ סמל למי שאין תוכו כברו והכוונה לכל התלמידים שהתוספו לבית המדרש. וכל זה על מנת להפיס את דעתו של רבן גמליאל.

⁴⁵ כנגד "חורה בחוץ" המגמה כאן היא ניסיון להגביל את התורה לאליטות. מקום התורה הוא בבית המדרש - לא בחוץ, לא בשוק ולא ברחוב, אך בה בעת גם לא כל מי שבחוץ יכול ורשאי להיכנס פנימה. מגבלת מקום לימוד התורה וגיבושה הולכת בד בבד עם הגבלת מי הנכנסים לבית המדרש. האם זו הייתה הסיבה האמיתית להדחת רבן גמליאל מנשיאותו? התנגדות החכמים ליצירת אליטות ושמירה על בית מדרש פתוח לכל? התשובה היא: בהחלט ייתכן. ראו פירוש מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק א משנה א: "והעמידו תלמידים הרבה, שלא כדעת בית שמאי שהיו אומרים אין מלמדין תורה אלא לתלמיד הגון צנוע וכשר וירא שמים. כמו שהוא נזכר באבות דר' נתן [נוסח ב פ"ד] וכן היה אומר רבן גמליאל [ברכות כח א], כל תלמיד שאין תוכו כברו, אל יכנס לבית המדרש. אבל בית הלל אומרים מלמדים לכל אדם". אנשי הכנסת הגדולה, הלל, ריב"ז, ר' יהושע, ר' עקיבא כולם כבית הלל, ורבן גמליאל דיבנה שהוא מצאצאי הלל, נוהגים כבית שמאי. וכל זה בדור שלאחר החורבן. האם שכח רבן גמליאל את הסיפור של שבא רב רבה שלו, הלל, ששכב מעל לארובה ביום שלג משום שלא היה בידו הסכום המינימלי להיכנס לבית המדרש (יומא לה).

תנא: עדיות בו ביום נשנית, וכל היכא דאמרין בו ביום - ההוא יומא הוה. ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוהו. ואף רבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת.⁴⁶

תוספתא עדויות פרק א הלכה ג – הלל ושמאי לומדים משני גרדיים

הלל אומר: מלא היין מים שאובין של שנים עשר לוג פוסלין את המקוה. שמאי אומר: מלא היין מים שאובין של שלשים וששה לוג פוסלין את המקוה. וחכמים אומרים: לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא שלשת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה. מעשה שבאו שני גרדיים משער האשפות שבירושלם והעידו משום שמעיה ואבטליון ששלשת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה וקיימו חכמים את דבריהם.⁴⁷ ולמה הוזכרו שם מקומותיהן ושם אומנותן? והלא אין לך אומנות ירידה אלא גרדי ואין לך מקום בזוי בירושלם כשער האשפות! אלא מה אבות העולם לא עמדו על דבריהם במקום שמועה, על אחת כמה וכמה שלא יעמיד אדם על דברו במקום שמועה.⁴⁸

מסכת מועד קטן דף טז עמוד א – מחלוקת רבי ורבי חייא

שוב,⁴⁹ פעם אחד גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק. מאי דרש? – "חמוקי ירכיך כמו חלאים" (שיר השירים ז ב), מה ירך בסתר - אף דברי תורה בסתר. יצא רבי חייא ושנה לשני בני אחיו בשוק, לרב ולרבה בר בר חנה. שמע רבי - איקפד. אתא רבי חייא לאיתחזווי ליה, אמר ליה: עיאי,⁵⁰ מי קורא לך בחוץ? ידע דנקט מילתא בדעתיה, נהג נזיפותא בנפשיה תלתין יומין.⁵¹

ילקוט שמעוני משלי רמז תתקלא - חכמות בחוץ תרונה?

פעם אחת גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק, מאי דרש? "חמוקי ירכיך" - מה ירך בסתר' אף דברי תורה בסתר. והא כתיב "חכמות בחוץ תרונה" (משלי א כ) ⁵² כדרבא, דאמר כל העוסק בתורה מבפנים התורה מכרזת עליו בשוק, והא כתיב "לא מראש בסתר דברתי" (ישעיהו מה יא)! ההוא ביומא דכלה,⁵³ ... "חכמות בחוץ תרונה" - בשעה שהחכם יושב ועוסק בתורה הכל מרננים אחריו ואומרים אשריו לזה שלמד וזכה לחכמה. "ברחובות תתן קולה" - אלו תלמידי חכמים שיושבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומשמיעים את קולם בדברי תורה. "בראש הומיות תקרא" - מה היס הומה בגליו, אף תלמידי חכמים בשעה שיושבים ועוסקים בתורה הם הומים, ולא עוד אלא שקולם ערב לפני הקב"ה, שנאמר: "כי קולך ערב".⁵⁴

⁴⁶ דלתות בית מדרש נפתחו לרווחה, לא רק על מנת לאפשר לכל מי שרוצה ללמוד שיבוא וילמד, גם מי שאין תוכו כבוד, אלא גם בפרט למי שביכולתו לחדש ולייסד מחדש את ההלכה באמצעות עדות מה אמרו אבות העולם, בעיקר מבית מדרשם של שמעיה ואבטליון, על הלכה זו או אחרת. האם גם כאן יחכים הרחוב את בית המדרש? התשובה היא: כן, ואולי לא רק באותו היום המיוחד, אלא בכל יום בו חכמי בית המדרש בוחרים לא להסתגר בדל"ת אמות בית מדרשם הוא מבצרים, כי אם להיפתח לכל. לתת לאור שבחוץ ולאוויר שבחוץ, להגיח אל תוככי בית המדרש. ומכאן למקור הבא:

⁴⁷ עד כאן כנוסח שמובא במשנה עדויות פרק א משנה ג שממשיכה במשנה ד שם בשבח הלל ושמאי "אבות העולם שלא עמדו על דבריהם". אבל נוסח התוספתא עשיר יותר ואיתו נמשיך.

⁴⁸ מה גרם לזוג הכובסים העמל מבוקר עד ערב במלאכת הצביעה הקשה והמכללכת לטרוח לבוא אל בית המדרש (להפסיד יום עבודה) ולהעיד אילו הלכות הם זוכרים? התשובה: השמועה פטטה ברחבי הארץ שבית המדרש נפתח וחכמי יבנה מבקשים מכל מי שיכול לבוא ולהעיד על הלכה מסוימת, שיבוא ויעיד. ולמה דווקא כעת? מה אירע, שוב מרד או חורבן? התשובה: הדחת רבן גמליאל ופתיחת שערי בית המדרש לרווחה. ומאליה עולה ומתבקשת השוואה מצמררת עם כינוס החכמים ביבנה לאחר כישלון המרד הגדול וחורבן המקדש (וגלות סנהדרין) ועם כינוס החכמים באושה אחרי מרד בר כוכבא! עד כדי כך היה הנזק שרבן גמליאל גרם לתורה תחת הנהגתו? חזרה לעדות הגרדיים בתוספתא וקבלתה כשורה התחוננה בלי שום פקפוק ודיון, מסורת השמועה שמעידה על שרשור ההלכה אחורה עד שמעיה ואבטליון, גוברת על כל דיון בבית המדרש. גורם מרכזי להעדרה זו ודומות לה היא היכולת "לשלשל השמועה" אחורה כמה שיותר ולהביא דברים בשם אומרים (ראו על כך בהמשך הסוגיה שם). שלשול או שחרור השמועה כאן היא ישירות: הגרדיים מפי שמעיה ואבטליון. העולם החיצון משמר מסורות הלכתיות. ראו עוד על מוטיב זה בדף [כי לא תשכח מפי זרעו](#) וכן [מי ימנע את שכחת התורה](#).

⁴⁹ אחרי המסופר שם שרבי הקפיד על בר קפרא שבמהלך לימוד בצוותא עם ר' שמעון בנו של רבי, אמר: דבר זה צריך רבי? חייא! לבני ארץ ישראל היה קשה לבטא אותיות גרוניות או שרבי קורא לר' חייא בשם קצת מעליב ככוונה.

⁵¹ הבין ר' חייא שרבי כועס ומקפיד על מה שעשה ונהג נזיפות (סוג של נידוי) שלושים יום. אך אל דאגה, סופם שהתפייסו ר' חייא ורבי. ראו בהמשך הסוגיה שם שרבי שולח לר' חייא ביום השלושים לנזיפתו שיבוא, אח"כ משנה דעתו שלא יבוא, אבל ר' חייא מזדרז להתייצב לפני רבי וסופו שרבי מתפייס וקורא עליו את הפסוק: "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלם אתו". ובגמרא בבא מציעא להלן: כמה גדולים מעשי חייא. האם בעקבות נזיפה זו שינה ר' חייא את דעתו והפסיק ללמד בחוץ? לא ברור.

⁵² היינו שיש חכמה בחוץ. ראו הפסוק המלא: "הקמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה". ראו גם מספר פסוקים לפניו ואחריו. בימי כלה בהם היו נאספים המוני אנשים ללימוד בפומבי. ראו הערך [ירחי כלה](#) בויקיפדיה.

⁵³ ההכרעה כאן היא ברורה לטובת הלימוד בבית המדרש ובבית הכנסת, כולל דרשה 'פנימית' על הפסוק במשלי "חכמות בחוץ תרונה".
⁵⁴ כך גם במדרש משלי (בובר) פרק א פסוק כ: "חכמות בחוץ תרונה. בשעה שחכם יושב ועוסק בתורה הכל מרננין אחריו, ואומרים

בבא מציעא דף פה עמוד ב – רבי משבח את רבי חייא

כאשר היו רבנים רבי חנינא ורבי חייא, אמר לו רבי חנינא לרבי חייא: וכי עמי אתה רב? חס ושלוס, אם תשתכח תורה מישראל אחזיר אותה בפלפולי!⁵⁵ - אמר ליה רבי חייא לרבי חנינא: עמי אתה רב? שעשיתי שלא תשתכח התורה מישראל? מה אני עושה – אני הולך וזורע פשתן ושוזר ממנו רשתות וצד צבאים ומאכיל מברשרם ליתומים. ועושה מגילות (מעורם) וכותב חמישה חומשי תורה (עליהם), ואני הולך לעיר ומלמד לחמישה תינוקות חמישה חומשים ומלמד משנה לשישה תינוקות שישה סדרים.⁵⁶ ואני אומר להם: עד שאחזור – תִּלְמְדוּ מקרא זה לזה ולְמְדוּ משנה זה לזה.⁵⁷ עושה אני לתורה שלא תשתכח מישראל. היינו דאמר רבי: כמה גדולים מעשי חייא.⁵⁸

אבות דרבי נתן נוסח א פרק יב - בשבח בית המדרש

הוא היה אומר אם תבא לביתי אני אבא לביתך. למקום שלבי אוהב לשם רגלי מוליכות אותי: אם תבא לביתי אבא לביתך. כיצד? אלו בני אדם שמשכימים ומעריבים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות הקדוש ברוך הוא מברך לעולם הבא כענין שנאמר: "בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך" (שמות כ כ).⁵⁹

מחלקי המים

מים אחרונים: להזכיר שהנושא קיים גם בתרבות העולם. היוונים למדו בחוץ, סוקרטס בפרט. אצל אפלטון ואריסטו התקדשה האקדמיה.

מקובל הביטוי "צא ולמד". למה לא: בוא היכנס ולמד? האם ייתכן שבביטוי צא ולמד מסתתרת גם תוכחה קטנה. דבר זה גלוי וברור לכל ואם היית קצת מתאמץ הכל היה ברור לך יותר. האם ייתכן קשר עם גמרא כריתות, איך רב משרשיא למד את בניו כיצד ללמוד תורה?

הפניה למאמר של חזי הכהן?**והאר עינינו לדפוס כולל שערים**

אשרי לזה שזכה ללמוד תורה. ברחובות תתן קולה. אלו תלמידי חכמים שהן נאים ויושבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומשמיעים את קולם בדברי תורה. עוד במדרש תנחומא (בובר) פרשת בחקתי סימן ד: "אם בחקתי תלכו וגו'. זש"ה חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה (משלי א כ), שאל ר' שמואל בר נחמן את ר' יונתן בן אלעזר שהיה עומד בשוק, א"ל: שנה לי פרק אחד, א"ל: לך לבית התלמוד ואני אשנה אותך שם. א"ל: רבי, לא למדתי חכמות בחוץ תרונה? א"ל: אין אתה יודע לקרות, ואין אתה יודע לשנות. מהו חכמות בחוץ תרונה? בחוצה של תורה. המרגלית היכן היא נמכרת? בחוצה. כך התורה בחוץ שלה היא נאמרה. מהו ברחובות? במקום שמרחיבין לה. והיכן מרחיבין לה? בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, לכך נאמר ברחובות תתן קולה". שימו לב למשמעות של המילה "חוצה" שיוצרת מקום (מחיצה) לעצמה. אבל במדרש תנאים מפרי דברים פרשת ראה פיסקא פז כשהוא דורש את הפסוק: "כִּי יִסְיַתְךָ אֲחִיךָ בֶן אִמְךָ או בֶּן־אִמְךָ או בֶּן־אִמְךָ ... או רֵעֶךָ אֲשֶׁר כִּנְפֹשֶׁךָ בְּסִתְרֵךָ לְאִמְרֵךָ", מפרש ספרי: "בסתר - מלמד שאין אומרים דבריהם אלא בסתר. וכן הוא אומר: בנשף בערב יום באישון לילה ואפילה (משלי ז ט). אבל דברי תורה אין נאמרים אלא בפרהסיא וכן הוא אומר: חכמות בחוץ תרנה וגו' בראש הומיות תקרא וגו'". והרי לנו פנים לכאן ולכאן בנושא לימוד תורה בחוץ.

⁵⁵ ראו גמרא תמורה טז ע"א על ההלכות שנשכחו בימי אבל משה, ויהושע ופנחס (ושמואל) סרבו לשאול עליהם באורים ותומים כי "לא בשמים היא" ו"אין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה". וכיצד חזרו? "והחזיר עתניאל בן קנז מתוך פלפולו". ואנו שואלים: מה בכלל פשר העניין הזה שרבי חנינא ור' חייא היו רבים? אפשר לומר שרבים כאן פירושו נחלקים ולא מסכימים. אך עדיין, מה מקור ריב זה ומה משמעותו? מה גם שעפ"י לשון הסיפור יש כאן סגנון של התנצחות וכבוד אישי לא קלים, כאומר: "איתי אתה רב?". התשובה להלן.

⁵⁶ שים לב שלא כתוב שכתב את המשנה. את התורה כתב ואילו את המשנה סידר להם בע"פ. חילק אותם לקבוצות (חבורות) של חמישה תלמידים ללימוד המקרא וקבוצות של שישה ללימוד המשנה. כל תלמיד מתמחה בחומש אחד ובסדר משנה אחד ומלמד את השאר (ואולי אח"כ מחליף ביניהם). ומה הרב עושה?

⁵⁷ הרב מסתלק ונותן לתלמידים לפלס את דרכם שלהם בלימוד התורה (והולך בינתיים לארגן את הקבוצה הבאה). ר' חייא ממסד את הלימוד ברחובות! תלמדו האחד את השני, לא תמדי אני אהיה כאן לצדכם.

⁵⁸ כבר הרחבנו לרון במדרש זה בדברינו **כי לא תשכח מפי זרעו** וכמו כן בדף **מי ימנע את שכחת התורה** ולפיכך כאן נקצר. כאן הוא לכאורה מקרה קיצון של סכנה לשכחת התורה לאחר תקופה קשה במיוחד, דוגמת מה שראינו לעיל לאחר חורבן הבית ומרד בר כוכבא (ראו גם תקופת אחז. אין בית מדרש ואין בית כנסת, וכל שנוותר בדינו הוא "בחוף". ועדיין, נראה שר' חנינא מייצג את עולם התורה המתכנס פנימה, ראו שבחו בגמרא ברכות דף יז עמוד ב: "בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת: כל העולם כולו נזונין בשביל חנינא בני, וחנינא בני - די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת". הוא יחדש וישחזר את עולם התורה בפלפולו. ור' חייא ממשיך את הקו שראינו במקורות לעיל. כאן הוא מגייס את העולם ש"בחוף", על מנת למנוע מלכתחילה את שכחת התורה. לרבי חייא שיטה מאד ברורה ועקבית. האם זה קשור גם בחיבור התוספתא שלא קיבל את חותמו של רבי? האם חזר רבי מבקורתו על ר' חייא?

⁵⁹ גם במוטיב זה הרחבנו לדון **בדף מיוחד** בפרשת יתרו וכאן לא באנו אלא לסיים את הדף שבחו של בית המדרש שהוא גם מקום תפילה. ראו גם תוספתא סוכה פרק ד הלכה ג: "הלל הזקן אומר: למקום שלְבִי אוהב, לשם רגלי מוליכות אותי. אם אתה תבוא לביתי - אני אבא לביתך.⁵⁹ אם אתה לא תבוא לביתי - אני לא אבוא לביתך, שנאמר: "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך". וכל זה קשור כידוע **לשמחת בית השואבה**. בדומה לירחי כלה לעיל, יש תורה בחוף לפחות פעם-פעמיים השנה בלימוד ובשמחה.

מאמר שרמי הבטיח

מישהו בשם שפירא?

נספח: לימוד "בחוף" – בתרבות הכללית⁶⁰

תופעת "הלימוד בחוף" אינה ייחודית למסורת חז"ל. בתרבות היוונית הקלאסית ניתן לזהות מתח דומה בין לימוד במרחב הציבורי לבין מיסוד האקדמיה. סוקרטס (מאה 5 לפנה"ס) פעל כמעט אך ורק בחוף: בשוק (אגורה), ברחוב, בדרכים, בשדה הפתוח וכו'. הוא לא ייסד בית מדרש, לא כתב ספרים, ותפיסתו הייתה שהחכמה נולדת מתוך דיאלוג חי עם בני אדם במרחב החיים. במובן זה, סוקרטס הוא מופת של "תורה בחוף" – חכמה שאינה מתכנסת למוסד.

לעומתו, אפלטון תלמידו, ייסד את האקדמיה – מרחב לימוד קבוע, תחום, בעל גבולות. אצלו מתרחשת כבר תנועה של מיסוד החכמה, הפרדתה מן הרחוב והפיכתה לעיסוק של חבורה למדנית. אריסטו, תלמיד אפלטון, ייסד את הליקיאון שבו אמנם התקיים לימוד תוך כדי הליכה (peripatetic) אך עדיין במסגרת מוסדית ברורה. סוף דבר, יש כאן הקבלה מעניינת בין תרבות יוון ותורת חז"ל, הן בהתכנסות ההדרגתית מהרחוב והשוק (האגורה) אל בית המדרש והאקדמיה (שם יש לאישים חושבים מקום פיסי משלהם), והן בגיחה מפעם לפעם אל השוק מעומס והסתגרות בבית המדרש. כך גם נוצר מתח בריא בין התורה שבדרך, בשוק ובחיים, לבין התורה שבבית המדרש – מתח שלא הוכרע, אלא הוחזק כיסוד פורה של המסורת.

---

⁶⁰ נספח זה נכתב בעזרתו האדיבה של מנוע GPT 5.2